

Prof. dr hab. Paweł Bożyk

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Teresy Nowak nt. „Rola sektora małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju gospodarczym Tajwanu po roku 1980”

1. Teza pracy

Tezę recenzowanej pracy stanowi twierdzenie, że po roku 1980 sukces rozwojowy Tajwan zawdzięcza małym i średnim przedsiębiorstwom. Przedsiębiorstwa te okazały się energiczne i niezwykle kreatywne ekonomicznie zapewniając temu krajowi szybki awans w skali globalnej.

Autorka pracy wyjaśnia źródła tej kreatywności i czynniki wykorzystane przez małe i średnie przedsiębiorstwa w procesie rozwoju gospodarczego Tajwanu.

2. Struktura pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i podsumowania.

Rozdział pierwszy jest swego rodzaju wprowadzeniem do dalszych rozważań. Mgr Teresa Nowak analizuje w nim przemiany w gospodarce światowej w ostatnim ćwierćwieczu ze zwróceniem szczególnej uwagi na zachodzące w tej gospodarce procesy globalizacji. Nie są one w literaturze – twierdzi autorka pracy – definiowane jednakowo, co utrudnia klasyfikację krajów na zglobalizowane i wschodzące, a jednoznaczność jest tu konieczna, by Tajwan znalazł się we właściwej grupie. Z punktu widzenia tezy pracy jest to zadanie nie bez znaczenia. Stąd, zasługująca na uwagę dociekliwość badawcza autorki.

Niezależnie więc od przytoczenia różnych – znanych z literatury przedmiotu podziałów na kraje rozwinięte i rozwijające się, kraje o wysokim, średnim i niskim dochodzie na mieszkańca, a także kraje wschodzące i dojrzałe gospodarki rynkowe autorka pracy przytacza własną klasyfikację, która wyróżnia kraje rozwijające się i kraje wschodzące.

Zdaniem Teresy Nowak podstawowym źródłem sukcesu gospodarczego azjatyckich krajów wschodzących jest nie podporządkowanie się konsensusowi waszyngtońskiemu z 1987 r. Dotyczy to w szczególności Tajwanu, Hongkongu, Singapuru i Korei Płd., które zdecydowały się na prowadzenie agresywnej państwowej polityki przemysłowej, eliminującej ostrożnie ale systematycznie bariery protekcyjnistyczne; choć dopiero wtedy, gdy eliminacja ta nie groziła zwiększeniem bezrobocia.

Rejon Azji Południowo-Wschodniej jest wg autorki recenzowanej pracy dowodem na komplementarność zachodzących jednocześnie trzech procesów: globalizacji, regionalizacji i integracji, przeplatających się wzajemnie. Dzięki temu małe i średnie przedsiębiorstwa z analizowanego regionu łączą przemiany strukturalne w gospodarce z postępem technicznym i wzrostem wydajności pracy, a w ślad za tym z wysoką dynamiką handlu zagranicznego. Otwieranie gospodarki podwyższa efektywność gospodarek wschodzących – wiąże je wzajemnie i integruje z gospodarką globalną.

Nie wszystkie kraje azjatyckie są jednakowo włączone w proces globalizacji; część z nich jest bardziej włączona w ten proces (MGC – „more globalized countries”), część mniej (LGC – „less globalized countries”), Tajwan jest oczywiście w pierwszej grupie.

Drugi rozdział odpowiada na pytanie, jaka była geneza osiągnięć gospodarczych Tajwanu, Hongkongu, Singapuru i Korei Płd. W grupie czynników, które znalazły się u podstaw tych osiągnięć mgr Teresa Nowak widzi: wysoką skłonność do inwestowania, interwencjonizm państwowy, otwarcie na konkurencję na rynku światowym i ponadprzeciętną stopę zwrotu inwestycji.

Przy formułowaniu zestawu tych czynników autorka powołuje się na pracę G. Papanka (s. 142) „The New Asian Capitalism: An Economic Portrait”; z dalszych rozważań wynika, że egzemplifikacja tych czynników dokonana przez Papanka jest jej szczególnie bliska.

Analizowane kraje potrafiły skutecznie balansować między wolnym rynkiem i interwencjonizmem państwowym; Tajwan prowadził w tej dziedzinie politykę modelową. Osiągnięciem pracy doktorskiej przygotowywanej przez mgr Teresę Nowak jest dialektyczna ocena tej polityki; zwłaszcza Tajwan wraz z upływem czasu i zmianą uwarunkowań na rynku wewnętrznym i zewnętrznym dokonywał korekt a nawet głębszych przekształceń realizowanej strategii. Do końca lat sześćdziesiątych dominował na Tajwanie rozwój ekstensywny kładący akcent na rozbudowę przemysłu lekkiego i pełne wykorzystanie siły roboczej. Lata siedemdziesiąte zapoczątkowały trwający do dzisiaj rozwój intensywny kierujący uwagę na postęp technologiczny i współpracę międzynarodową.

Rozdział trzeci koncentruje się na specyfice Tajwanu; autorka stara się w nim odpowiedzieć na pytanie, czym różni się rozwój gospodarczy Tajwanu od rozwoju pozostałych krajów Azji Południowo-Wschodniej. Kluczowe znaczenie posiada w tym względzie tabela 3.5. na stronie 85. Autorka dokonuje w niej podziału powojennego rozwoju Tajwanu na sześć etapów, począwszy od roku 1945 a skończywszy na czasach współczesnych.

Niestety, do periodyzacji tej mam pewne uwagi krytyczne. W kilku miejscach jest ona nieprzejrzysta, a przyjęte kryteria niespójne. Zamiast dzielić analizowany okres na kolejne dekady lepiej było podzielić go na mniej etapów, ale różniących się bardziej wyraziście. Moim zdaniem, można było zwłaszcza śmiało połączyć etap lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych oraz lat dziewięćdziesiątych z pierwszą dekadą XXI wieku.

W rozdziale tym wiele jest wiadomości encyklopedycznych, w tym z zakresu historii politycznej, rozwoju gospodarczego, polityki handlowej, najważniejszych partnerów handlowych, inwestycji zagranicznych itp.

W sumie rozdział trzeci pracy przygotowuje „grunt” pod rozdział czwarty.

Rozdział czwarty jest z punktu widzenia tematu i tezy najważniejszy. Analizuje on bowiem rolę sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce Tajwanu. Zdaniem mgr Teresy Nowak to małe i średnie przedsiębiorstwa są na Tajwanie źródłem sukcesu gospodarczego (s. 143).

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych główną uwagę kierowano w tym kraju na duże przedsiębiorstwa, które ze względu na wielką skalę produkcji uznano za przedsiębiorstwa bardziej efektywne niż małe i średnie. W latach siedemdziesiątych zmieniło się jednak spojrzenie na czynniki zwiększające efektywność produkcji; przedsiębiorstwa wielkie okazywały się mniej sprawne niż małe i średnie, zwłaszcza w obliczu ograniczonego rynku zbytu.

Jednocześnie zwiększające się możliwości kooperacyjne małych i średnich przedsiębiorstw tajwańskich z wielkimi przedsiębiorstwami zagranicznymi (głównie chińskimi), rozwiązały problem skali produkcji. Autorka wzorem Banku Światowego, obok małych i średnich przedsiębiorstw, wyróżnia też mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 10 osób; dla porównania, przyjmuje się, że małe przedsiębiorstwa mogą zatrudnić do 50 osób, zaś średnie – do 300 osób.

Na początku bieżącego stulecia, a więc po wstąpieniu Tajwanu do WTO sektor małych i średnich przedsiębiorstw stał się na Tajwanie – jak twierdzi autorka – „nie tylko motorem gospodarki, ale także sercem gospodarczego krwioobiegu wyspy (s. 147). To one stały się głównym źródłem zatrudnienia pobudzającym przedsiębiorczość i innowacyjność oraz zwiększającym konkurencyjność tajwańskich firm na rynkach światowych. Ilościowo rzecz biorąc MŚP stanowiły 97,7% ogółu przedsiębiorstw zatrudniających 98% wszystkich pracujących na Tajwanie.

Mgr Teresa Nowak nie szczędzi komplementów pod adresem małych i średnich przedsiębiorstw. Jej zdaniem – potrafią one efektywniej wykorzystywać posiadane zasoby i

lepiej w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami alokować je na rynku. Posiadają większe zdolności adaptacyjne, umożliwiające im zarówno szybkie dopasowanie swojej oferty do oczekiwań konsumentów, jak też szybsze wchodzenie na nowe rynki. Nie bez znaczenia jest też pozytywny wpływ MŚP na funkcjonowanie mechanizmów konkurencji rynkowej na Tajwanie. Dzięki temu szybko rośnie PKB lokując Tajwan w czołówce światowej.

W tej części praca jest istną kopalnią wiadomości na temat małych i średnich przedsiębiorstw na Tajwanie, w tym zmieniającej się ich liczby, wielkości, struktury i wpływu na rozwój gospodarki, zwłaszcza na zatrudnienie, dochody ludności, na politykę kredytową państwa i postęp technologiczny.

Kluczowe dla pracy twierdzenie zawarła mgr Teresa Nowak na stronie 176; „... drobna wytwórczość jedynie w połączeniu z większymi przedsiębiorstwami stanowi wzajemnie uzupełniający się system”. Efektem tej komplementarności jest szybki rozwój gospodarczy, postęp technologiczny, wzrost jakości produkcji i wydajności pracy.

Ostatni, piąty rozdział pracy jest poświęcony rozwojowi stosunków gospodarczych Tajwanu z Chinami, Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską. Rozwój ten przeszedł w ostatnim półwieczu głęboką ewolucję i to nie tylko ze względów politycznych lecz także ekonomicznych. Z punktu widzenia politycznego zasadniczą rolę odegrała zmiana źródeł finansowania Tajwanu; amerykańska pomoc dla Tajwanu ustąpiła miejsca współpracy inwestycyjnej i kredytowej Tajwanu z Chinami i innymi krajami Południowo-Wschodniej Azji. Udział Chin w tajwańskim eksporcie zajął niekwestionowanie pierwsze miejsce przed krajami NAFTA, Europą i Japonią. W obrotach z Chinami Tajwan stał się eksporterem dóbr kapitałochłonnych, a także elementów kooperacyjnych i gotowych wyrobów konsumpcyjnych pochodzenia przemysłowego. W imporcie z Chin Tajwan dominuje w zakresie wyrobów przemysłowych konsumpcyjnych, elementów kooperacyjnych i surowców.

Ożywienie tajwańsko-chińskich stosunków gospodarczych w bieżącym stuleciu jest efektem zasadniczej poprawy stosunków politycznych między obu krajami. Oba kraje zawarły szereg porozumień gospodarczych regulujących i ułatwiających wzajemną współpracę.

3. Ocena poprawności tezy pracy i sposobów jej uzasadnienia

Teza pracy została sformułowana przez autorkę poprawnie; Tajwan jest rzeczywiście jednym z krajów, które w ostatnim ćwierćwieczu przyspieszyły dynamikę rozwoju gospodarczego dzięki małym i średnim przedsiębiorstwom. W pracy wiele miejsca zajmuje

odpowieź na pytanie: ile tych przedsiębiorstw powstało, w jakich branżach i jak się one rozwijały.

Ale to tylko część prawdy; we współczesnym zglobalizowanym świecie małe i średnie przedsiębiorstwa nie dałyby sobie rady bez pomocy wielkich przedsiębiorstw, zwłaszcza korporacji międzynarodowych. Małe przedsiębiorstwa szczególnie mikro, zatrudniające kilku pracowników (do dziesięciu) nie są bowiem w stanie czerpać korzyści skali, nie są też w stanie kreować postępu technologicznego, nie mają na to środków. Kreowania postępu technologicznego nie zastąpi jego import; importowany postęp będzie zawsze opóźniony, nie zagwarantuje on wszystkich korzyści z nim związanych.

Dlatego też problem będący przedmiotem ocenianej pracy doktorskiej nie powinien być rozpatrywany w kontekście przedsiębiorstwa małe versus wielkie korporacje. Przedsiębiorstwa małe, nawet gdyby wykreowały postęp techniczny i wykorzystując go rozpoczęły produkcję wyrobów finalnych, nie zaabsorbowałyby popytu na rynku, bo nie miałyby pieniędzy na marketing i reklamę, które są nie mniej kosztowne niż postęp technologiczny. Małe i średnie przedsiębiorstwa nie mają zresztą środków na finansowanie zaplecza naukowo-badawczego; instytutów, zakładów doświadczalnych itp.

Dlatego też zagadnienie będące przedmiotem badań mgr Teresy Nowak należałoby raczej przeanalizować w kontekście: komplementarność małych i średnich przedsiębiorstw oraz przedsiębiorstw wielkich w warunkach współczesnego Tajwanu. Na takich podstawach zorganizowana została koegzystencja małych i średnich oraz wielkich przedsiębiorstw w Japonii (np. „Sony”). Trzonem były te składniki przedsiębiorstwa na których opierała się cała infrastruktura techniczna firmy. Na ogół należały one do państwa. Resztę stanowiły tysiące małych i średnich prywatnych firm, które współpracowały z tym trzonem na zasadach wolnego rynku. Każdego roku co najmniej jedna czwarta z nich bankrutowała, bo stawała się niekonkurencyjna, a ich miejsce zajmowały sprawniejsze małe i średnie przedsiębiorstwa. W ten sposób „Sony” zwiększał swą konkurencyjność, wypracowywał środki na postęp techniczny, podnosił jakość produkcji.

Państwo dbało o to, by firma nie zbankrutowała, jeżeli zaistniała potrzeba subwencjonowano tę część firmy, która była jej trzonem.

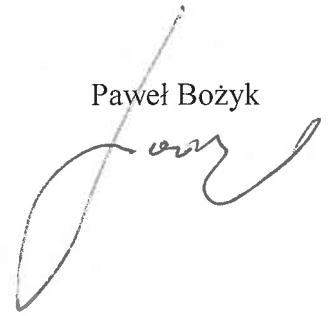
Na Tajwanie właściwie nie ma wielkich przedsiębiorstw typu japońskiego, dlatego też małe i średnie przedsiębiorstwa ściśle kooperują z chińskimi wielkimi przedsiębiorstwami, trochę na wzór japoński. W ten sposób tajwańskie MŚP dają sobie radę na rynku międzynarodowym skupiając się na konkurencji jakościowej i cenowej.

4. Wniosek końcowy

Jak zaznaczyłem w punkcie drugim autorka recenzowanej pracy dostrzegła ten problem (por. str. 176) pisząc o wzajemnie uzupełniającym się w współdziałaniu małych i średnich przedsiębiorstw z przedsiębiorstwami wielkimi. Jeżeli mam do niej pretensję, to tylko o to, że problemu tego nie rozwinęła, a szkoda, bo mógłby on pracy przynieść więcej splendoru naukowego, choć i tak praca jest interesująca i spełnia warunki stawiane przed pracami doktorskimi.

Dlatego też stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Teresy Nowak do publicznej obrony pracy będącej przedmiotem niniejszej recenzji.

Paweł Bożyk

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Paweł Bożyk', written over the printed name.